

ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΑΝΕΡΓΙΑ, ΑΤΥΠΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Ντ. Βαΐου, Επίκουρη Καθηγήτρια ΕΜΠ
Μ. Καραμεσίνη, Επιστημονική Ερευνήτρια ΚΕΠΕ

1. Εισαγωγή

Το πρόβλημα της ανεργίας, όπως εμφανίστηκε στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του '80, είναι συνδεδεμένο με την οικονομική κρίση, την αναδιάρθρωση και τις επιπτώσεις τους στην απασχόληση. Τα πρώτα και τα κύρια θύματα της ανεργίας είναι οι νέοι, που συνιστούν τον κύριο όγκο τόσο του συνόλου των ανέργων όσο και των μακροχρόνια ανέργων. Οι διακρίσεις που υφίστανται οι νέοι στη χώρα μας ως προς την ανεργία είναι οι μεγαλύτερες στον ΟΟΣΑ¹.

Ωστόσο, η Ελλάδα δεν είναι παρά η ακραία περίπτωση ενός νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου ανεργίας, που αντιπαρατίθεται στο βορειοευρωπαϊκό (Reyneri 1996, Mingione e Pugliese 1996). Σε όλες τις χώρες της Νότιας Ευρώπης η καμπύλη κατανομής της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα εμφανίζει ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά και μεγάλη διάρκεια ανεργίας στις νεαρές ηλικίες. Από την ηλικία των 30 και ύστερα τα ποσοστά ανεργίας πέφτουν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Αντίθετα, στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης οι διακρίσεις που υφίστανται οι νέοι ως προς την ανεργία είναι πολύ μικρότερες, ενώ και η διάρκεια της ανεργίας αυξάνει μετά τα 30. Το νοτιο-ευρωπαϊκό μοντέλο ανεργίας φαίνεται να "τιμωρεί" τις πιο αδύνατες κατηγορίες εργατικού δυναμικού (νέοι, γυναίκες), καθιστώντας προβληματική την ένταξή τους στην απασχόληση, ενώ το βορειοευρωπαϊκό χαρακτηρίζεται από την "επιδοτούμενη" ανεργία των ενηλίκων, που απομακρύνονται από την εργασία τους (δες και Pugliese 1993).

Η μαζική ανεργία και οι περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης των νέων, καθώς και οι αλλαγές που έχουν επέλθει στα χαρακτηριστικά των προσφερόμενων θέσεων εργασίας, ωθούν τους νέους να αποδέχονται κακοπληρωμένες δουλειές προσωρινής ή μερικής απασχόλησης, που πολύ συχνά δεν τους εξασφαλίζουν ούτε καν τα ελάχιστα δικαιώματα που απορρέουν από την εργατική και κοινωνική νομοθεσία. Τα παραπάνω εμπίπτουν σ' αυτό που ορίζουμε ως "άτυπη εργασία". Η αποδοχή αυτών των όρων απασχόλησης από την πλευρά των νέων είναι αναγκαστική, εφόσον θέλουν να έχουν άμεση πρόσβαση σε κάποιο εισόδημα ή/και να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία, που θα τους διευκολύνει στο να αναζητήσουν καλύτερη δουλειά αργότερα.

Σε ποιο βαθμό η εμπλοκή των νέων σε προσωρινές και άτυπες μορφές εργασίας

---

1. Ο δείκτης που μετρά τις εις βάρος τους διακρίσεις (discrimination ratio) ισούται με το λόγο του ποσοστού ανεργίας των νέων ως προς το γενικό ποσοστό ανεργίας.

συνδέεται με ένα πρότυπο ανοδικής επαγγελματικής κινητικότητας και τελικής εξασφάλισης σταθερής και σχετικά ικανοποιητικής απασχόλησης; Ή, αντίθετα, σε ποιο βαθμό οι νέοι παγιδεύονται σ' ένα φαύλο κύκλο που τους τοποθετεί στο περιθώριο της αγοράς εργασίας, ως τμήμα ενός εφεδρικού στρατού, που συνεχώς μετακινείται μεταξύ ευκαιριακών/άτυπων απασχολήσεων και ανεργίας, χωρίς ποτέ τα μέλη του να θεωρούνται ούτε πλήρως "απασχολούμενα" ούτε πλήρως "άνεργα";

Οι σκέψεις και τα ερωτήματα που μόλις εκθέσαμε υπήρξαν ο βασικός προβληματισμός μιας έρευνας που πραγματοποιήσαμε² με σκοπό αφ' ενός να διερευνήσουμε τους τρόπους διαπλοκής του φαινομένου της συμμετοχής των νέων σε άτυπες μορφές εργασίας με αυτό της υψηλής ανεργίας, αφ' ετέρου να διατυπώσουμε κάποιες υποθέσεις για τις επιπτώσεις αυτής της διαπλοκής στη διαδικασία επαγγελματικής ένταξης και τις μορφές ανεργίας των νέων και, άρα, στην κοινωνική τους ένταξη/περιθωριοποίηση.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήσαμε είναι ένας συνδυασμός ποσοτικών και ποιοτικών προσεγγίσεων. Για την παρουσίαση του φαινομένου της ανεργίας των νέων και των χαρακτηριστικών των άνεργων νέων κάναμε ευρεία χρήση των διαθέσιμων *στατιστικών στοιχείων*. Για τη διερεύνηση των τρόπων διαπλοκής της ανεργίας με την άτυπη εργασία και τις επαγγελματικές προοπτικές των νέων μελετήσαμε τις *επαγγελματικές διαδρομές* πέντε νέων γυναικών, ώστε να διατυπώσουμε κάποιες ερμηνευτικές υποθέσεις. Είναι αυτονόητο ότι η απόπειρα αυτή αποτελεί ένα αρχικό στάδιο προσέγγισης του προβλήματος και ότι η επιβεβαίωση των υποθέσεων απαιτεί έρευνα σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα. Τέλος, κωδικοποιήσαμε πληροφορίες διάσπαρτες σε διάφορες *βιβλιογραφικές πηγές* για τις δουλειές στις οποίες κυριαρχεί η άτυπη εργασία των νέων και τις ομαδοποιήσαμε με βάση τις προοπτικές επαγγελματικής ένταξης που ανοίγουν.

Στο δεύτερο μέρος αυτής της εισήγησης θα εξετάσουμε το φαινόμενο της ανεργίας των νέων, ενώ στο τρίτο μέρος θα αναλύσουμε τη διαπλοκή του με την άτυπη εργασία και τις προοπτικές επαγγελματικής ένταξης των νέων. Στο τελευταίο μέρος θα διατυπώσουμε ορισμένα βασικά συμπεράσματα και υποθέσεις για παραπέρα διερεύνηση.

2. Ανεργία και ταυτότητα των άνεργων νέων: η εικόνα από τις στατιστικές

Ο επίσημος ορισμός των νέων από διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΟΣΑ και η Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι "άνθρωποι ηλικίας μικρότερης των 25 ετών". Παρ' όλα αυτά, η αύξηση της ανεργίας των νέων τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια και η σημαντική άνοδος του εκπαιδευτικού τους επιπέδου στις αναπτυγμένες οικονομίες έχουν

2. M. Karamessini, D. Vaiou (1996). *Youth unemployment and unofficial economy in Greece*, Report to the European Commission (DGV), IARD, Milano. Αποτελεί την ελληνική έκθεση μιας συνολικότερης έρευνας για τη Νότια Ευρώπη.

καθυστερήσει τόσο την είσοδο των νέων στην αγορά εργασίας, όσο και την εξασφάλιση σταθερής απασχόλησης, που αποτελεί μια από τις προϋποθέσεις της ενηλικίωσης³. Γι' αυτό και εντάξαμε στην περιοχή ενδιαφέροντός μας και την ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι σημαντικότερες πτυχές της ανεργίας των νέων, όπως προκύπτουν από την ανάλυση των στατιστικών στοιχείων.

2.1 Πόσο μεγάλο είναι το πρόβλημα της ανεργίας στους νέους;

Το ποσοστό ανεργίας των νέων μέχρι τα 24 είναι 3 φορές υψηλότερο από το γενικό ποσοστό ανεργίας και αυτό δείχνει τις διακρίσεις που υφίστανται οι νέοι ως προς την ανεργία (πίνακας 1). Η ηλικιακή ομάδα των 25-29 ετών πλήττεται σαφώς λιγότερο, γι' αυτό και το ποσοστό ανεργίας της είναι μόνο 1,6 φορές μεγαλύτερο του γενικού.

Το 1994 οι νέοι κάτω από τα 30 αποτελούσαν το 59% της συνολικής και της μακροχρόνιας ανεργίας, ενώ το 1981 63 και 66% αντίστοιχα (πίνακας 2). Αυτό σημαίνει ότι, ενώ και σήμερα η ανεργία παραμένει κυρίως πρόβλημα των νέων, προϋπόθεση της κρίσης οι μεγαλύτερες ηλικίες τροφοδότησαν με ταχύτερο ρυθμό το συνολικό όγκο της ανεργίας. Η ηλικιακή ομάδα των 20-24 ετών έχει την υψηλότερη συμμετοχή στη συνολική και μακροχρόνια ανεργία. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι, από την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης μέχρι σήμερα, οι δυσκολίες επαγγελματικής ένταξης/επανάταξης των άνεργων νέων 25-29 ετών αυξήθηκαν περισσότερο σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες⁴.

Σε πρόσφατα δημοσιεύματα διεθνών οργανισμών⁵ εμφανίστηκαν ποσοστά ανεργίας που υπολογίζονται με βάση τον πληθυσμό, δίπλα στα γνωστά ποσοστά που υπολογίζουν την ανεργία με βάση το εργατικό δυναμικό. Το πλεονέκτημά τους είναι ότι εξουδετερώνουν τα προβλήματα συγκρισιμότητας που προκύπτουν είτε από τη διαχρονική μεταβολή του βαθμού συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό είτε από τις διαφορές του βαθμού αυτού μεταξύ χωρών, περιοχών, ομάδων ηλικίας ή φύλου.

Αυτό είναι σημαντικό για τη μελέτη της ανεργίας των νέων, δεδομένου ότι ο βαθμός συμμετοχής των νέων στο εργατικό δυναμικό έχει μεταβληθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες σ' όλες τις χώρες και, επί πλέον, υπάρχουν μεγάλες διαφοροποιήσεις στα πρότυπα συμμετοχής μεταξύ χωρών λόγω διαφορών στις οικογενειακές δομές και σχέσεις και στο εκπαιδευτικό σύστημα. Έτσι, για παράδειγμα, αν και το ποσοστό ανεργίας των εφήβων μεταξύ 14 και 19 ετών με βάση το εργατικό δυναμικό είναι υψηλότερο εκείνου των νέων από 20 έως 24 ετών, οι τελευταίοι αντιμετωπίζουν

3. Στην πραγματικότητα, η νεότητα είναι μια μεταβατική περίοδος που εκτείνεται από το τέλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης μέχρι την κατάκτηση της οικονομικής αυτονομίας και την απόκτηση διαφορετικής στέγης από τους γονείς. Η παράταση της διαδικασίας μετάβασης, που αποτελεί ιστορικό και όχι μόνο συγκυρικό φαινόμενο, αποτελεί ταυτόχρονα και παράταση της νεότητας. Η σταθερή δουλειά και η ανεξάρτητη στέγη αποτελούν τους δύο βασικότερους δείκτες κατάκτησης της αυτονομίας και άρα της ενηλικίωσης (Baudelot 1988).

4. Αυτό φαίνεται από τη συγκριτική εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής της μακροχρόνιας στη συνολική ανεργία κάθε ηλικιακής ομάδας (πίνακας 3).

5. Δες για παράδειγμα ΕΕΚ, *Η απασχόληση στην Ευρώπη* (1994).

μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας, αν αυτό μετρηθεί με βάση το συνολικό πληθυσμό των αντίστοιχων ηλικιακών ομάδων, διότι διαθέτουν υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό (πίνακας 4).

Το ύψος της ανεργίας διαφοροποιείται σημαντικά από περιοχή σε περιοχή, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εργατικού δυναμικού και τη διαφορετική προσαρμογή των τοπικών παραγωγικών συστημάτων στις μεταβαλλόμενες συνθήκες του ανταγωνισμού. Τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στις περιφέρειες της Ηπείρου, της Ανατολικής Στερεάς, της Δυτικής Μακεδονίας, της Δυτικής Ελλάδας και της Αττικής. Όπως το γενικό ποσοστό ανεργίας, έτσι και αυτό των νέων είναι υψηλότερο στις αστικές περιοχές και μάλιστα περισσότερο στις υπόλοιπες αστικές πλην της Περιφέρειας Πρωτεύουσας και του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης.

2.2 Ποιοι είναι οι άνεργοι νέοι;

Ο πίνακας 5 συνοψίζει τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των άνεργων νέων και την εξέλιξη στο διάστημα 1981-1994. Το 1994, η ηλικιακή σύνθεση της ανεργίας των νέων ήταν η εξής: το 47% των άνεργων νέων ήταν μεταξύ 20 και 24 ετών, το 35% μεταξύ 25 και 29 και το 18% μεταξύ 14 και 19. Στη δεκαετία του '80 η συμμετοχή της ηλικιακής ομάδας 20-24 στο συνολικό όγκο της ανεργίας των νέων αυξήθηκε εις βάρος των άλλων δύο, ενώ στη δεκαετία του '90 αυτό συνέβη με την ηλικιακή ομάδα 25-29.

Όπως το πρόσωπο της συνολικής ανεργίας, έτσι και αυτό της νεανικής ανεργίας, είναι κυρίως γένους θηλυκού. Επί πλέον, όσο μικρότερη είναι η ηλικία των άνεργων νέων τόσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών. Η ανεργία των νέων έγινε περισσότερο γυναικεία κατά τη δεκαετία του '80, αλλά η τάση αντιστράφηκε από το 1990 και ύστερα. Τη χρονιά εκείνη οι δύο στους τρεις άνεργους νέους ήταν γυναίκες. Το φύλο ως παράγοντας διάκρισης επενεργεί σωρευτικά σε όλες τις ηλικίες. Έτσι, ενώ οι άνδρες πάνω από τα 29 εμφανίζουν ποσοστά "ανεργίας τριθής", η γυναικεία ανεργία παραμένει υψηλή και στην ηλικιακή ομάδα των 30-44 (πίνακας 4).

Το εκπαιδευτικό επίπεδο των άνεργων νέων στη χώρα μας είναι πολύ υψηλό, δεδομένου ότι οι μισοί από αυτούς έχουν τελειώσει το λύκειο, ενώ 23,5% είναι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης. Μάλιστα, η συμμετοχή των τελευταίων στο σύνολο της νεανικής ανεργίας αυξήθηκε αλματωδώς από τα μέσα της δεκαετίας του '80 μέχρι σήμερα.

Δύο στους τρεις άνεργους νέους ζητούν για πρώτη φορά δουλειά και ένας στους τέσσερις επειδή έχασε τη δουλειά του. Μόνο 6% αυτών που ζητούν δουλειά ήταν πριν ανενεργοί-ές (φοιτητές-τριες, ασχολούμενοι-ες με τα οικιακά και πρώην στρατευμένοι).

Μόνο 20,8% των άνεργων νέων γυναικών και 5,4% των ανδρών είναι παντρεμένοι. Οι υπόλοιποι είναι ανύπαντροι. Οι παντρεμένες νέες έχουν χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας απ' ό,τι οι ανύπαντρες, αλλά υψηλότερο όταν αποκτήσουν παιδί από αυτές που δεν έχουν. Η μητρότητα, και όχι ο γάμος, καθιστά τις γυναίκες περισσότερο ευάλωτες στην ανεργία.

2.3 Ανεργία των νέων και μεταβολές στο εργατικό δυναμικό και την απασχόληση

Είναι αυτονόητο ότι το φαινόμενο της ανεργίας δεν ερμηνεύεται με απλή ανάλυση των στατιστικών στοιχείων. Ωστόσο, η μελέτη των τάσεων των βασικών κοινωνικο-οικονομικών μεγεθών που εξηγούν *στατιστικά* την ανεργία (πληθυσμός, βαθμός συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, απασχόληση), είναι απαραίτητη για τη συγκρότηση ενός γενικού πλαισίου αναφοράς, μέσα στο οποίο είναι δυνατόν να ανιχνευτούν στη συνέχεια ειδικότεροι μηχανισμοί και κοινωνικές σχέσεις που παράγουν το φαινόμενο (πίνακας 6).

Είναι, λοιπόν, σημαντικό να γνωρίζει κανείς ότι μεταξύ 1981 και 1994 τα ποσοστά ανεργίας των νέων κάτω των 25 ετών και αυτών μεταξύ 25 και 29 ακολούθησαν την ίδια τάση. Ανέβηκαν απότομα μεταξύ 1981 και 1985, σημείωσαν ελαφρά κάμψη μεταξύ 1985 και 1990 και παρουσίασαν πάλι σημαντική άνοδο μεταξύ 1990 και 1994.

Οι διακυμάνσεις του ποσοστού ανεργίας των νέων είναι άμεσα συνυφασμένες με τις αντίστοιχες της οικονομικής δραστηριότητας κατά τις διαφορετικές φάσεις της κρίσης. Η τελευταία σίγουρα ευθύνεται για τη μείωση των ευκαιριών απασχόλησης των νέων, με την *επιβράδυνση* που επέφερε στο ρυθμό δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας για νέους τη δεκαετία του '80 σε σχέση με τη δεκαετία του '70.

Στην πραγματικότητα η εξέλιξη των ευκαιριών απασχόλησης για τους νέους ήταν διαφορετική ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα. Από τα στοιχεία των απογραφών πληθυσμού 1971, 1981 και 1991 που επεξεργαστήκαμε, προκύπτει ότι στη δεκαετία του '80 σημειώθηκε *καθαρή μείωση* των θέσεων απασχόλησης για τους νέους 14-19 ετών, *επιτάχυνση* του ρυθμού αύξησης της απασχόλησης για τους νέους 20-24 ετών και *επιβράδυνση* αυτού του ρυθμού για τους νέους 25-29 ετών.

Παρ' όλ' αυτά, το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε σε όλες τις ηλικιακές ομάδες. Κι αυτό διότι η ανεργία δεν είναι το αποτέλεσμα μόνο της εξέλιξης της απασχόλησης, αλλά και των μεταβολών στο εργατικό δυναμικό. Οι τελευταίες πάλι διαφέρουν ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα.

Στο διάστημα 1981-1994 σημειώθηκε συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού ηλικίας 14 έως 19 ετών, λόγω συνδυασμένης μείωσης του πληθυσμού και του βαθμού συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό αυτής της ηλικιακής ομάδας. Η αύξηση της ανεργίας ήταν αποτέλεσμα της μεγαλύτερης υποχώρησης των προσφερόμενων θέσεων απασχόλησης συγκριτικά με τη μείωση του εργατικού δυναμικού.

Αντίθετα, η απασχόληση αυξήθηκε σημαντικά για τους νέους 20 έως 29 ετών και με ρυθμό σαφώς μεγαλύτερο από ό,τι στις μεγαλύτερες ηλικίες. Όμως, το εργατικό δυναμικό αυξήθηκε ταχύτερα από τις θέσεις απασχόλησης, ως αποτέλεσμα της μεγάλης αύξησης τόσο του πληθυσμού αυτής της ηλικιακής ομάδας όσο και του βαθμού συμμετοχής της στο εργατικό δυναμικό. Η αύξηση του τελευταίου οφείλεται κυρίως στην "απογειώση" του γυναικείου βαθμού συμμετοχής. Ο ανδρικός βαθμός συμμετοχής σημείωσε αύξηση στην ηλικιακή ομάδα 20-24, ενώ παρέμεινε στάσιμος σ' αυτήν των 25-29.

Από τις παραπάνω παρατηρήσεις προκύπτει ότι η οικονομική κρίση των αρχών της δεκαετίας του '80 συνέπεσε/επέφερε αξιοσημείωτες αλλαγές στη συμπεριφορά

των νέων ως προς την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Αλλαγές που είναι διαφορετικές σε κάθε ηλικιακή ομάδα.

Η επέκταση της διάρκειας των σπουδών οδήγησε τους εφήβους 14 έως 19 ετών και των δύο φύλων σε καθυστερημένη είσοδο στην αγορά εργασίας και μείωση του βαθμού συμμετοχής τους στο εργατικό δυναμικό. Εξάλλου, οι ευκαιρίες απασχόλησης συρρικνώθηκαν δραστικά. Αντίθετα, αντιστράφηκε η τάση μείωσης του βαθμού συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό των νέων 20-24 ετών, που είχε σημειωθεί στη δεκαετία του '70.

Όμως η αλλαγή της τελευταίας δεκαπενταετίας με τη μεγαλύτερη βαρύτητα και με τις σοβαρότερες μακροπρόθεσμες επιπτώσεις ήταν η μαζικότητα είσοδος των νέων γυναικών 20 έως 29 ετών στην αγορά εργασίας, δηλαδή στις αναπαραγωγικές ηλικίες, φαινόμενο που υποδηλώνει και προαναγγέλλει μεγάλες μεταβολές στις κοινωνικές σχέσεις των φύλων, τόσο στον τομέα της απασχόλησης όσο και στην οικογένεια.

Αν και, όπως είδαμε παραπάνω, παρουσιάζονται έντονες διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό της κοινωνικής κατηγορίας "νέοι", μπορούμε ωστόσο να πούμε συνολικά ότι η αλματώδης αύξηση της ανεργίας των νέων από το 1980 και ύστερα είναι το συνδυασμένο προϊόν της επιβράδυνσης του ρυθμού δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης για νέους και της αύξησης του βαθμού συμμετοχής των τελευταίων - κυρίως των νέων γυναικών- στο εργατικό δυναμικό.

3. Ανεργία, άτυπη εργασία και επαγγελματικές διαδρομές των νέων

Αν και δεν διαθέτουμε συγκριτικά στοιχεία για τις δεκαετίες του '70 και του '80, μπορούμε να ισχυριστούμε, με μικρή πιθανότητα σφάλματος, ότι η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης για τους νέους κατά τη διάρκεια της κρίσης συσχετίζεται θετικά -αν και όχι αποκλειστικά- με την παρουσία τους σε θέσεις προσωρινής εργασίας. Το 1994, 29,6% των νέων από 15 έως 19 ετών, 20,3% αυτών από 20 έως 24 και 14,2% αυτών από 25 έως 29, που είναι μισθωτοί, δούλευαν με καθεστώς προσωρινής απασχόλησης. Από τα 30 και ύστερα το ποσοστό πέφτει στο μισό και σταθεροποιείται.

Η προσωρινή απασχόληση είναι μόνο μια από τις μορφές που κατατάσσονται σ' αυτό που αποκαλείται "άτυπη εργασία". Ωστόσο, αποτέλεσε βασική συνιστώσα στη διερεύνηση της διαπλοκής της μαζικής ανεργίας με την αποσταθεροποίηση των διαδικασιών ομαλής επαγγελματικής ένταξης των νέων. Μέσα από την ανάλυση επαγγελματικών διαδρομών και τη βιβλιογραφική έρευνα, εξετάζουμε τις *μορφές εργασίας* στις οποίες εμπλέκονται οι νέοι α) ως προς τη *διάρκειά* τους (σταθερή, προσωρινή), β) ως προς τις *προοπτικές* επαγγελματικής ένταξης που παρέχουν στους νέους.

Θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια τα αποτελέσματα της σε βάθος επεξεργασίας των επαγγελματικών διαδρομών πέντε νέων γυναικών από τις οποίες πήραμε

συνέντευξη προκειμένου να διατυπώσουμε μια σειρά υποθέσεων προς διερεύνηση από έρευνα μεγαλύτερης κλίμακας.

3.1 Σταθερή ένταξη ή περιθωριοποίηση; Πέντε επαγγελματικές διαδρομές

Οι πέντε νέες γυναίκες από τις οποίες πήραμε συνέντευξη⁶ ήταν 19, 30, 33, 35 και 36 ετών. Τρεις ήταν απόφοιτες ανώτατης εκπαίδευσης και μικροαστικής προέλευσης, ενώ οι άλλες δύο χαμηλού ή μέσου εκπαιδευτικού επιπέδου (απόφοιτες γυμνασίου και λυκείου) και κατάγονταν από φτωχές οικογένειες. Τα βασικά συμπεράσματα από την ανάλυση των απαντήσεών τους στο ερωτηματολόγιο της συνέντευξης ήταν τα εξής:

Πρώτο, η μεγάλη πλειονότης των εργασιών της επαγγελματικής τους ζωής ήταν *άτυπες*, με μια σειρά κριτήρια: α) μη τήρηση των κατώτατων μισθών των συλλογικών συμβάσεων εργασίας β) μη καταβολή των εργοδοτικών εισφορών γ) απλήρωτες υπερωρίες και δουλειά το Σαββατοκύριακο δ) μη κανονικά ωράρια εργασίας ε) προσωρινότητα και μη εξασφάλιση της απασχόλησης. Αυτό το είδος άτυπου (*atypical*) είναι πλησιέστερα στην έννοια του *μη κανονικού* (*non standard*) παρά του *μη επίσημου* (*informal*), που ισοδυναμεί με το *μη καταγεγραμμένο* (*unregistered*). Ζητούμενο παραμένει το αν θα πρέπει να θεωρούνται άτυπες οι κακοπληρωμένες δουλειές πλήρους απασχόλησης που, ενώ δεν παραβιάζουν την εργατική και κοινωνική νομοθεσία, δεν εξασφαλίζουν ατομική επιβίωση, πόσο μάλλον οικονομική ανεξαρτησία. Προφανώς, το θέμα σχετίζεται με το τι ορίζεται *κοινωνικά* ως "τυπική" ή, αλλιώς, "κανονική" απασχόληση.

Δεύτερο, τέσσερις από τις πέντε γυναίκες του δείγματος -και μάλιστα οι πιο μεγάλες σε ηλικία- και *σήμερα* δουλεύουν σε *άτυπες* μορφές εργασίας, παρά το γεγονός ότι είναι όλες πάνω από τα 30. Μία από αυτές τις γυναίκες είναι καταδικασμένη σε επαγγελματική καθήλωση στο περιθώριο της αγοράς εργασίας, με σταθερή μεν απασχόληση, αλλά ανασφάλιστη και με μισθό λίγο πιο πάνω από τον κατώτατο, ενώ μια άλλη συνδυάζει εργασίες προσωρινής απασχόλησης με χαμηλό έως μέσο εισόδημα κινδυνεύοντας να παγιδευτεί σ' ένα φαύλο κύκλο ανεργίας και ευκαιριακής απασχόλησης χωρίς επαγγελματικές προοπτικές. Οι άλλες δύο διαθέτουν σχετικά ικανοποιητικό εισόδημα και ενδιαφέρουσα δουλειά, αντιμετωπίζοντας όμως παράλληλα ανασφάλεια ως προς την απασχόληση. Τέλος, η μικρότερη σε ηλικία γυναίκα του δείγματος είναι ασφαλισμένη και αμείβεται με τον κατώτατο μισθό για κανονικό ωράριο εργασίας. Η απασχόλησή της δεν μπορεί να θεωρηθεί *άτυπη*, όμως δεν της εξασφαλίζει ούτε οικονομική ανεξαρτησία ούτε επαγγελματικές προοπτικές. Προσδοκά οικονομική βθεσία από την οικογένεια για να ανοίξουν μαγαζί μαζί με ένα από τα αδέρφια της. Αυτό τη διαφοροποιεί από την πρώτη γυναίκα.

Τρίτο, *κάποιες* από τις άτυπες εργασίες ήσαν/είναι *καλοπληρωμένες*, αλλά,

6. Για την αναλυτική παρουσίαση των συνεντεύξεων χρειάζεται να ανατρέξει κανείς στο κείμενο της μελέτης ο.π. (σημ. 5).

ακόμα και σ' αυτήν την περίπτωση, η προσωρινότητα ή η μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών αντισταθμίζουν πλήρως ή εν μέρει τη θετική αυτή πλευρά. Οι καλοπληρωμένες άτυπες δουλειές αναλαμβάνονταν/αι από τις γυναίκες με υψηλά προσόντα και στο πιο προχωρημένο στάδιο της επαγγελματικής τους διαδρομής, δηλαδή αφού είχαν αποκτήσει επαγγελματική εμπειρία πέρα από τα εκπαιδευτικά τους προσόντα.

Τέταρτο, τα *υψηλά ατομικά προσόντα* (δίπλωμα, εμπειρία) *δεν αποτελούν διαβατήριο* για την έξοδο από την άτυπη εργασία. Η ανοδική επαγγελματική κινητικότητα και/ή το πέρασμα στην κανονική εργασία εξαρτάται επίσης από την προσφορά και ζήτηση εργασίας στο συγκεκριμένο επάγγελμα ή ειδικότητα, που καθορίζει και το είδος της δουλειάς που προσφέρεται από τους εργοδότες. Εξαρτάται ακόμη από τις *ειδικές συνθήκες του κλάδου* δραστηριότητας που ευνοούν ή αποθαρρύνουν την αυτοαπασχόληση, από την ύπαρξη *οικογενειακών πόρων* (εισοδήματα, περιουσία), από τις *οικογενειακές υποχρεώσεις* των γυναικών.

Πέμπτο, η *οικογένεια* παίζει *διπλό ρόλο* σε περιόδους μαζικής ανεργίας. Από τη μία πλευρά, προσφέρει στέγη και τροφή στα άνεργα, τα ημι- ή προσωρινά απασχολούμενα, τα χαμηλόμισθα ή τα ανασφάλιστα μέλη της. Παρέχει κεφάλαιο για το στήσιμο μιας μικρής οικογενειακής ή ατομικής επιχείρησης. Θέτει στη διάθεση των άνεργων μελών της ένα δίκτυο συγγενών και γνωστών που μπορούν να βρουν ή να προσφέρουν δουλειά. Από την άλλη, δημιουργεί υποχρεώσεις στους νέους (οικονομική συνεισφορά στα οικογενειακά έξοδα, οικονομική στήριξη σε περίπτωση ατυχήματος ή αρρώστιας, φροντίδα στους ηλικιωμένους και στα παιδιά).

Έκτο, το *φύλο* επηρεάζει τις επαγγελματικές διαδρομές των νέων: οι *οικογενειακές υποχρεώσεις* κατανέμονται άνισα μεταξύ των δύο φύλων, ενώ οι *εργοδότες κάνουν διακρίσεις* απέναντι στις γυναίκες. Όπως διαπιστώσαμε από τις συνεντεύξεις, το ίδιο το γεγονός της εγκυμοσύνης και της μητρότητας μπορεί να συνεπάγεται απόσυρση από την αγορά εργασίας "μέχρι τα παιδιά να γίνουν δεκτά στον παιδικό σταθμό", άρνηση πρόσληψης ή μη ανανέωση σύμβασης ορισμένου χρόνου. Η ανατροφή των παιδιών και η φροντίδα των ηλικιωμένων σημαίνουν αποδοχή άτυπων μορφών απασχόλησης, που επιτρέπουν το συνδυασμό της απασχόλησης με τις οικογενειακές υποχρεώσεις. Τέλος, η σεξουαλική παρενόχληση ανάγκασε μία από τις γυναίκες του δείγματος να παραιτηθεί από δουλειά που της πρόσφερε αξιόλογη επαγγελματική εμπειρία.

Έβδομο, το εκπαιδευτικό επίπεδο, η διαθεσιμότητα οικογενειακών πόρων, η ύπαρξη οικογενειακών υποχρεώσεων και η κατάσταση της αγοράς εργασίας επιδρούν συνδυασμένα στις *προσωπικές επαγγελματικές επιδιώξεις-φιλοδοξίες* των νέων και, άρα, ασκούν έμμεση επίδραση στις επαγγελματικές διαδρομές με το να διαμορφώνουν προσδοκίες και στάσεις. Αυτό φάνηκε καθαρά από τις διαφορετικές απόψεις των γυναικών στο ζήτημα του τι θεωρούν "κανονική" ή "ικανοποιητική" δουλειά και από τα διαφορετικά επαγγελματικά τους σχέδια.

Τα αποτελέσματα από την ανάλυση των επαγγελματικών διαδρομών που μόλις

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
προσφορά-ζήτηση εργασίας για το συγκεκριμένο επάγγελμα κλάδος οικονομικής δραστηριότητας ανάγκες ευελιξίας των επιχειρήσεων
Είδος προσφερόμενων θέσεων απασχόλησης στους νέους Δυνατότητες αυτοαπασχόλησης
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ (απασχόληση - ανεργία)
Ατομικά χαρακτηριστικά των νέων
εκπαιδευτικό επίπεδο ηλικία - εργασιακή εμπειρία φύλο (οικογενειακές υποχρεώσεις, διακρίσεις, επαγγελματικές επιδιώξεις) κοινωνική προέλευση (οικογενειακοί πόροι, στρατηγικές)
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

παρουσιάσαμε, σε συνδυασμό με ξένη βιβλιογραφία⁷ την οποία αξιοποιήσαμε, οδηγούν στο ερμηνευτικό σχήμα του πίνακα που ακολουθεί.

Το παραπάνω σχήμα στηρίζεται στην παρακάτω ερμηνεία. Σε περίοδο οικονομικής στασιμότητας και υψηλής ανεργίας, λίγες από τις νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται/προσφέρονται είναι κανονικές (τυπικές). Η ανάγκη των επιχειρήσεων για ευελιξία και η μικρή διαπραγματευτική δύναμη των ανέργων ευνοούν την εξάπλωση της άτυπης εργασίας, ενώ οι εργοδότες ζητούν "έτοιμες προς χρήση" ικανότητες και δεξιότητες, χωρίς το κόστος επιτόπιας κατάρτισης. Όσο μεγαλύτερη επαγγελματική εμπειρία έχει ο-η άνεργος-η, τόσο περισσότερες πιθανότητες έχει να βρει γρήγορα δουλειά. Το είδος των προσφερόμενων θέσεων εργασίας, σε μια δεδομένη οικονομική συγκυρία και σ' ένα δεδομένο σύστημα απασχόλησης, συναντώνται με τα ατομικά χαρακτηριστικά των ανέργων (φύλο, εκπαιδευτικό επίπεδο, επαγγελματική εμπειρία, κοινωνική προέλευση). Έτσι, οι νέοι-ες που έχουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, περιορισμένους οικογενειακούς πόρους και πιεστικές οικογενειακές υποχρεώσεις έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να παγιδευτούν σ' ένα φαύλο κύκλο προσωρινότητας, άτυπης εργασίας, οικονομικής εξάρτησης και κοινωνικής περιθωριοποίησης. Η αυτοαπασχόληση, σε κλάδους όπου επικρατούν ευνοϊκές συνθήκες, συνήθως με στήριξη σε οικογενειακούς πόρους στο ξεκίνημα, δίνει επαγγελματική διέξοδο σε πολλούς νέους, εμποδίζοντας την εμπλοκή τους στο φαύλο κύκλο.

7. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους Baudelot (1988), Pottier et Viney (1992), Meron et Minni (1995), Galland (1995), Moncel et Rose (1995) και Orientale-Caputo 1996.

3.2 Σύστημα απασχόλησης και μορφές κοινωνικής αναπαραγωγής: οι επιπτώσεις τους στην άτυπη εργασία και την ανεργία των νέων

Το παραπάνω σχήμα διαθέτει μεν γενική ερμηνευτική αξία, όμως δεν συλλαμβάνει την επίδραση που ασκούν οι ιδιαιτερότητες ενός δεδομένου οικονομικού και κοινωνικού σχηματισμού στη διαδικασία επαγγελματικής ένταξης των νέων. Οι ιδιαιτερότητες αφορούν στο σύστημα απασχόλησης και στη δομή της ζήτησης εργασίας κάθε χώρας, όπως επίσης και στους μηχανισμούς κοινωνικής αναπαραγωγής, που επιδρούν στα χαρακτηριστικά της προσφοράς εργασίας.

Από την άποψη αυτή είναι χρήσιμο να επισημάνουμε για την Ελλάδα, ότι η πολύ υψηλή συμμετοχή των μικρών επιχειρήσεων στις παραγωγικές δομές και την οικονομική δραστηριότητα της χώρας ευνοεί την εξάπλωση της άτυπης εργασίας. Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι η ελληνική οικογένεια διατηρεί τον προνοιακό της ρόλο, που στις αναπτυγμένες οικονομίες έχει αναλάβει σε μεγάλο μέρος το κράτος, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τα χαρακτηριστικά τόσο της ανεργίας των νέων (μεγάλη διάρκεια) όσο και της διαδικασίας επαγγελματικής τους ένταξης (δίκτυα αναζήτησης εργασίας, διάθεση πόρων για την αυτοαπασχόληση ή το στήσιμο μικρής επιχείρησης).

Αυτές οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής περίπτωσης, που αναδείχθηκαν και μέσα από την ανάλυση των πέντε επαγγελματικών διαδρομών του δείγματός μας, μοιάζουν να είναι κοινές για της χώρες της Νότιας Ευρώπης -παρά τις διαφορές που υπάρχουν από χώρα σε χώρα- και ενδέχεται να αποτελούν τη βάση ερμηνείας του νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου ανεργίας. Υπόθεση που για να αποδειχθεί απαιτείται έρευνα μεγαλύτερης κλίμακας τόσο στην Ελλάδα όσο και στις υπόλοιπες χώρες.

3.3 Είδη άτυπων εργασιών για νέους και επαγγελματικές προοπτικές

Σε τι είδους δουλειές αντιστοιχούν συγκεκριμένα οι άτυπες μορφές εργασίας; Είναι γεγονός ότι, σύμφωνα με τον ορισμό που δώσαμε στην εισαγωγή, οποιαδήποτε δουλειά ασκείται κάτω από συνθήκες προσωρινότητας, μερικής απασχόλησης, σε εποχιακή ή ευκαιριακή βάση ή/και χωρίς να υπακούει στην εργατική και κοινωνική νομοθεσία είναι άτυπη. Άτυπη μορφή εργασίας είναι και η αυτοαπασχόληση σε μη δηλωμένες- άτυπες - δραστηριότητες. Άρα το "άτυπο" αναφέρεται στα χαρακτηριστικά της απασχόλησης και όχι στο είδος της συγκεκριμένης θέσης. Ωστόσο, ορισμένες δουλειές είναι κατ' εξοχήν ταυτισμένες με την άτυπη εργασία και την εργασία των νέων, γι' αυτό και παραπέμπουν συνειρμικά ευθέως στις τελευταίες.

Μέσα από στοιχεία διάσπαρτα στη βιβλιογραφία⁸ και με βάση την ερευνητική μας εμπειρία στο πεδίο της άτυπης εργασίας, καταγράψαμε στον πίνακα 6 ένα ευρύ φάσμα άτυπων εργασιών, στις οποίες εμπλέκονται οι νέοι. Οι εργασίες αυτές, ανάλογα

8. Βλ. μεταξύ πολλών, Βαίου, Χατζημιχάλης (υπό έκδοση), Κοσμάτη κ.ά. (1995), Τσάρτας (1991, 1995), Σωτηροπούλου (1992), Γαρδική κ. ά. (1988).

με τις επαγγελματικές προοπτικές που ανοίγουν, είναι ομαδοποιημένες σε τρεις κατηγορίες, από τις πιο μόνιμες (ομάδα 1) προς τις πιο ευκαιριακές (ομάδα 3). Για κάθε ομάδα καταγράφονται ακόμη το επίπεδο εκπαίδευσης και το φύλο των νέων που προνομιακά εμπλέκονται σε κάθε είδος δουλειάς, καθώς και οι όροι απασχόλησης που συνήθως επικρατούν (τρόπος πληρωμής των μισθών, καταβολή ασφαλιστικών εισφορών).

Οι εργασίες που περιλάβαμε στην *πρώτη ομάδα* άτυπων εργασιών είναι πιθανό να οδηγούν τους νέους σε περισσότερο μόνιμους τρόπους ένταξης στην αγορά εργασίας. Το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και οι οικογενειακοί πόροι (εισοδήματα, περιουσία) είναι σημαντικοί παράγοντες σ' αυτήν την περίπτωση. Η διδασκαλία σε ιδιαίτερα ή το να είσαι ειδικευμένος επαγγελματίας ακόμα και χωρίς κανονική σύμβαση μπορεί να ανοίγουν προοπτικές σταθερής καριέρας, παρ' όλη την ανασφάλεια που δημιουργούν. Στην ίδια κατηγορία περιλάβαμε και αυτούς που αποκτούν τεχνικά προσόντα και έχουν μεγάλες πιθανότητες να βρουν καλή δουλειά κάποια στιγμή ως αυτοαπασχολούμενοι ή ως υπεργολάβοι. Τέλος, χρειάζεται να τονιστεί ότι δεν υπάρχει μονοσήμαντη σχέση μεταξύ άτυπων δραστηριοτήτων και χαμηλών εισοδημάτων. Τα εισοδήματα μπορεί να είναι από πολύ χαμηλά (π.χ. νέοι επαγγελματίες), έως πολύ υψηλά, αρκετά για να συντηρήσουν υψηλά επίπεδα κατανάλωσης, όπως ταξίδια εκτός σαιζόν στο εξωτερικό, αυτοκίνητα πολυτελείας, υπερσύγχρονο οικιακό εξοπλισμό (π.χ. επιχείρηση σε νησί).

Στη *δεύτερη ομάδα* περιλάβαμε τις εργασίες που απαιτούν μέσο έως χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και είναι πιθανό να εξασφαλίζουν στους νέους ένα εισόδημα επιβίωσης ή ένα χαμηλό εισόδημα, άμα οι νέοι εξακολουθήσουν να ασχολούνται μ' αυτές. Τέλος, η *τρίτη ομάδα* περιλαμβάνει τις δουλειές που είναι προσωρινές/ ευκαιριακές και δεν μπορούν να εξασφαλίσουν αυτόνομη επιβίωση. Εδώ τα επίπεδα εκπαίδευσης μπορεί να κυμαίνονται πολύ. Σ' αυτήν την περίπτωση οι νέοι βρίσκονται σε μια αβέβαιη κατάσταση μεταξύ απασχόλησης και ανεργίας. Με εξαίρεση τις δύο πρώτες κατηγορίες δουλειών στην πρώτη ομάδα του πίνακα, που απαιτούν υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, οι νέες γυναίκες συγκεντρώνονται στις δουλειές με τις λιγότερες προοπτικές και το χαμηλότερο εισόδημα.

4. Συμπεράσματα

Όπως είναι φανερό από την ανάλυση που προηγήθηκε, οι νέοι, και ειδικότερα οι νέες, αποτελούν τον κύριο όγκο των ανέργων στην Ελλάδα, όπως και στις άλλες χώρες του ευρωπαϊκού Νότου. Η διάκριση αυτή σε βάρος των νέων, ιδίως των γυναικών, στην αγορά εργασίας εντάσσεται σε ένα νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο, όπου η δομή της απασχόλησης συνδυάζεται με συστήματα φροντίδας και πρόνοιας στηριγμένα στην οικογένεια και με τη σημαντική παρουσία άτυπων μορφών εργασίας και παραγωγής.

Στα πλαίσια ενός τέτοιου μοντέλου, παράγοντες που έχουν να κάνουν με την ηλικία, το φύλο, την εκπαίδευση, την οικογενειακή κατάσταση, αλλά και τις συνθήκες

που επικρατούν σε επιμέρους περιφερειακές ή τοπικές αγορές εργασίας, διαφοροποιούν τα ποσοστά ανεργίας, τους τρόπους επαγγελματικής ένταξης, τις ευκαιρίες ανέλιξης και τους κινδύνους περιθωριοποίησης των νέων. Οι επαγγελματικές διαδρομές, στις οποίες αναφερθήκαμε, υποδηλώνουν ότι τα αίτια της ανασφάλειας και εναλλαγής μεταξύ ανεργίας και ευκαιριακών ή πρόσκαιρων απασχολήσεων είναι ιδιαίτερα σύνθετα και δεν μπορούν να αποδοθούν στα ατομικά προσόντα και εφόδια (εκπαίδευση, κατάρτιση, εμπειρία κ.λπ.). Ένα πλέγμα παραγόντων προσδιοριστικών του νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου επιτρέπουν μακρύτερες ή συντομότερες περιόδους αναζήτησης εργασίας και οδηγούν σε περισσότερο ή λιγότερο οριστική επαγγελματική αποκατάσταση.

Η κρίση και η ανεργία αποσταθεροποιούν τις διαδικασίες επαγγελματικής ένταξης των νέων και οδηγούν σε στασιμότητα και περιθωριοποίηση μεγαλύτερες ομάδες απ' ό,τι στο παρελθόν. Η περιθωριοποίηση *ως μόνιμη κατάσταση* αναφέρεται στο φαύλο κύκλο προσωρινών/ευκαιριακών απασχολήσεων, πλήρους ανεργίας, αδράνειας και αδυναμίας επαγγελματικής ένταξης, όπου οι νέοι παραμένουν σε μια κατάσταση φτώχειας και αποκλεισμού ή μακροχρόνιας εξάρτησης από την οικογένεια (όταν αυτό είναι δυνατό). Όμως η περιθωριοποίηση *ως κοινωνική διαδικασία* έχει να κάνει με το γενικότερο φαινόμενο της καθυστέρησης και της συνεχούς αναβολής της ενηλικίωσης των νέων, που συνδέεται με την έλλειψη προοπτικών στην αγορά εργασίας - πράγμα που οδηγεί τις πιο ευάλωτες κατηγορίες νέων σε μονιμότερες καταστάσεις μη-ενταξιμότητας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Η εργασία που παρουσιάσαμε αποτελεί ανίχνευση του πεδίου της ανεργίας και της άτυπης εργασίας των νέων και την πρώτη απόπειρα να διατυπωθούν κάποιες υποθέσεις ως προς τη διαπλοκή τους με τις δυσκολίες επαγγελματικής ένταξης των νέων σε περίοδο μαζικής ανεργίας.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1
 Διακρίσεις με βάση την ηλικία (νέων/συνολικά % ανεργίας)*

Φύλο	Ηλικία	1981	1985	1990,00	1994,00
Και τα δύο φύλα	14-24 ετών	3,41	3,06	3,30	3,03
	25-29 "	1,77	1,47	1,57	1,58
Άνδρες	14-24 ετών	3,21	3,08	3,54	3,17
	25-29 "	1,94	1,54	1,70	1,75
Γυναίκες	14-24 ετών	3,09	2,70	2,77	2,60
	25-29 "	1,49	1,38	1,40	1,37

* Ποσοστά ανεργίας με βάση το εργατικό δυναμικό

Πηγή : ΕΣΥΕ, Έρευνες εργατικού δυναμικού

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 2
 Η ανεργία ως πρόβλημα των νέων

Ηλικιακές ομάδες	1981	1985	1990	1994
<i>Ανεργία των νέων/συνολική ανεργία</i>				
14-24 ετών	43,6	42,6	45,5	38,3
14-19 "	15,5	15,9	13,5	10,5
20-24 "	28,1	26,7	32,0	27,8
25-29 "	19,1	17,6	18,2	20,7
14-29 "	62,7	60,2	63,7	59,0
<i>Νέων/συνολική μακροχρόνια ανεργία</i>				
14-24 ετών	49,7	41,4	43,2	35,7
14-19 "	11,5	13,8	10,3	8,5
20-24 "	38,2	27,6	32,9	27,2
25-29 "	16,3	19,9	21,0	23,2
14-29 "	66,0	61,3	64,2	58,9

Πηγή : Έρευνες εργατικού δυναμικού

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 3
Πιθανότητες μακροχρόνιας ανεργίας*

Φύλο/Έτος	1981	1985	1990	1994
14-24 ετών	24,1	43,3	47,7	48,6
25-29 *	17,9	50,5	57,9	58,2
Όλες οι ηλικίες	21,0	44,6	50,2	52,0

* Μακροχρόνια/συνολική ανεργία

Πηγή : ΕΣΥΕ, Έρευνες εργατικού δυναμικού

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 4
Ποσοστό ανεργίας κατά ηλικία και φύλο (1994)

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Γ/Α*
<i>Εργατικό Δυναμικό</i>				
14-19	33,9	21,1	48,4	2,29
20-24	27,5	20,4	35,7	1,75
25-29	15,2	11,4	20,4	1,79
30-44	6,7	4,2	10,7	2,55
45-64	4,1	3,5	5,4	1,54
65+	0,6	0,8	0,3	0,37
Σύνολο	9,6	6,5	14,9	2,29
<i>Πληθυσμός</i>				
14-19	4,8	3,8	6,3	1,66
20-24	16,6	14,1	18,9	1,34
25-29	11,8	10,6	12,9	1,22
30-44	5,2	4,1	6,3	1,54
45-64	2,2	2,7	1,7	0,63
65+	0,0	0,1	0,0	0,00
Σύνολο	4,7	4,1	5,2	1,27

* Διακρίσεις φύλου (λόγος του γυναικείου προς το ανδρικό ποσοστό)

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνες εργατικού δυναμικού

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 5
 Ποιοι είναι οι άνεργοι νέοι;

α) η ηλικιακή σύνθεση της ανεργίας των νέων

Ηλικιακές ομάδες	1981	1985	1990	1994
15-19	25	26	21	18
20-24	45	44	50	47
25-29	31	29	29	35
Σύνολο νέων	100	100	100	100

β) η σύνθεση κατά φύλο της ανεργίας των νέων

γυναίκες/σύνολο (%)

Ηλικιακές ομάδες	1981	1985	1990	1994
14-19	54,1	62,8	69,5	67,1
20-24	60,3	57,9	63,4	60,3
25-29	39,9	54,1	61,4	56,9
Σύνολο νέων	55	58,1	64,1	60,3

γ) το εκπαιδευτικό επίπεδο των άνεργων νέων (14-29)

	1995	1990	1994
Ανώτατη εκπαίδευση (Φοιτητές και απόφοιτοι)	137	243	235
6ετής δευτεροβάθμια εκπαίδευση	47,4	48,6	50
3ετής δευτεροβάθμια εκπαίδευση	14,4	13,3	14,4
Απόφοιτοι στοιχειώδους εκπαίδευσης	23,9	13,3	11,6
Τουλάχιστον μία τάξη δημοτικού			
Καθόλου σχολείο	0,6	0,6	0,4
Όλα τα εκπαιδευτικά επίπεδα	100,0	100,0	100,0

δ) η οικογενειακή κατάσταση των άνεργων νέων (1994)

Φύλο/Κατάσταση	Ανύπαντροι	Παντρεμένοι	Χήροι	Διαζευγμένοι	Σύνολο
Και τα δύο φύλα	84,4	14,7	0,1	0,7	100
Άρρενες	94,4	5,4	0	0,2	100
Θήλειες	77,9	20,8	0,2	1,1	100

ε) κατάσταση των άνεργων νέων (14-29) πριν από την αναζήτηση εργασίας

1994			
Αναζήτηση μετά από απώλεια εργασίας	18,4	40,0	25,9
Αναζήτηση πρώτης εργασίας	77,0	51,3	68,0
Αναζήτηση εργασίας μετά από αδράνεια	4,6	8,7	6,1
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 6
 Βασικοί προσδιοριστικοί παράγοντες της ανεργίας των νέων
 μεταβολές (1981-1994)

Βασικές μεταβλητές	14-19	20-24	25-29	Όλες οι ηλικίες
Και τα δύο φύλα				
Πληθυσμός	-1,0%	24,4%	16,5%	15,4%
Βαθμός συμμετοχής*	-7,6	10,0	12,2	3,0
Εργατικό δυναμικό	-35,6%	49,1%	38,3%	22,4%
Απασχόληση	-51,7%	27,3%	26,2%	7,3%
Ανεργία	84,4%	171,4%	196,7%	172,9%
Άρρενες				
Πληθυσμός	-3,4%	47,6%	19,5%	16,3%
Βαθμός συμμετοχής*	-10,1	4,2	-0,3	-7,1
Εργατικό δυναμικό	-43,2%	57,1%	19,2%	4,7%
Απασχόληση	-50,8%	41,9%	12,8%	1,2%
Ανεργία	34,6%	170,7%	112,3%	108,1%
Θήλειες				
Πληθυσμός	1,3%	9,2%	13,9%	14,5%
Βαθμός συμμετοχής*	-4,4	19,5	22,5	5,1
Εργατικό δυναμικό	-24,1%	40,8%	76,7%	33,9%
Απασχόληση	-53,1%	11,1%	53,8%	20,9%
Ανεργία	128,8%	1,72	3,21	249,9%

* Οι μεταβολές έχουν υπολογιστεί ως διαφορές ποσοστών

Πηγή: ΕΣΥΕ, Επεξεργασία δεδομένων από τις ετήσιες έρευνες εργατικού δυναμικού

ΠΙΝΑΚΑΣ 7
Νέοι και άτυπες δραστηριότητες

	πεγραφή εργασίας	εκπαίδευση			κατά ηλικιακή		τρόπος αμοιβής	επαφές από τον εργοδότη	παρτηρήσεις
		1	2	3	γυναίκες	άνδρες			
Ο Μ Α Δ Α 1	δύοτετρα μαθήματα (γλώσσες, μαθηματικά κ.λπ) και/ή βοήθεια στα μαθήματα στο σπίτι του μαθητή ή του καθηγητή			*	*	*	εργασία απολύμ. ανάλογα με το αντικείμενο και την εμπειρία	όχι	η εγγραφή στην επιτηδεύα συχνά σημαίνει οικονομική διαρκεία > 5 χρόνια - τα δύοτετρα μπορεί να αποτελούν "ζώνη" απασχόλησης
	"ελεύθερο επαγγελματίες" (νέοι δικηγόροι, γιατροί, μηχανικοί κ.λπ) που κάνουν εξαρτημένη εργασία και πληρώνονται με Δ.Π.Υ.			*	*	*	εργασία απολύμ. συνήθως χαμηλή	όχι	μπορεί να γίνουν πραγματικά ελεύθεροι επαγγελματίες ή μόνιμοι ανενεργάτες σε δικαστικό γραφείο
	μαθητευόμενοι-βοηθοί σε γραφεία, αυτεγχείρια, τεχνικές δουλειές, γιατά σε κομμωτήρια/ιστιτούτα καλλωνής	*	*	*	*	*	εβδομαδιαία ή μηνιαία αμοιβή	σπάνια	μπορεί να αυξάνουν δικό τους μαγαζί ή να γίνουν οι ίδιοι υπεργολάβοι
	ξενονομοί			*	*	*	με την ξενάγηση	όχι	επιχορήγηση αλλά σχετικά σταθερή ροή γκρουπ
	τουριστικές επιχειρήσεις ενσωματωμένα δωμάτια κυρίως στα νησιά, τουριστικά μαγαζιά μπαρ, εστιατόρια, ξενοδοχεία, ντισκό, ενσωματωμένες αυτοκινήτων, σκαφών, μηχανακίων	*	*	*	*	*	αυτοαπασχόληση επιχ. κέρδος		αποδοχές από πολύ χαμηλές ως πολύ ψηλές. Η οικογενειακή παρουσία είναι κλειδί. Πολυαπασχόληση κυρίως ανδρών. Όλη η μέρα της δραστηριότητας μπορεί να μην καταγράφεται.
Ο Μ Α Δ Α 2	δακτυλογραφίες		*	*			με τη σειρά	όχι	
	γραμματείς σε εταιρεία ή γραφεία ελεύθεροι επαγγελματίων		*	*	*	*	μηνιαίος μισθός	συνήα	ακονόπιστο κωδάρ, λίγες ώρες απασχόλησης, λίγα απογεύματα την εβδομάδα
	φρασόν σε διάφορους κλάδους	*	*	*	*	*	με το κομμάτι	όχι	συνήα αρχίζουν ως βοηθοί της μητέρας τους
	αμβροθόντα μέλη σε οικογενειακές επιχειρήσεις (σε γεωργία, βιομηχανία, τουρισμό, εμπόριο).	*	*	*	*	*	συνήα χωρίς αμοιβή ή ακονόπιστες πληρωμές	καμιά φορά	η πληρωμή και η ασφάλιση εξαρτάται από την επιχείρηση και τις παραλογικές της διεκδικήσεις
Ο Μ Α Δ Α 3	διανομή κατ' οίκον ταχυδρομείο ελέγξ, δέματα, διαφημιστικό υλικό, πίτσες κ.λπ	*	*	*	*	*	μηνιαίος μισθός ή αμοιβή με το κομμάτι	όχι	είναι απαραίτητη η δυνατότητα οδήγησης ή/και ιδιοκτησία μηχανακίου
	πωλήσεις κατόικων		*	*	*	*	με το κομμάτι	όχι	
	βοηθοί πωλήσεων σε μεγάλα καταστήματα σε περιόδους εκπτώσεων, ή αρχής (π.χ. Χριστούγεννα)		*	*	*	*	μηνιαίος μισθός	συνήα	δουλειές προσημένες, χωρίς καμιά εξασφάλιση
	μπαρ τέντερ, σερίφόρο/ες, disc jockey	*	*	*	*	*	μηνιαίος αποδοχές	όχι	προσημένες ή επιχορηγικές δουλειές στον τουρισμό
τουριστικές μικροεργασίες ενσωματωμένες σε αγροεργασιές και λοιπού εξοπλισμού, συννοδοί γκρουπ	*	*	*	*	*	?	όχι	προσημένες δουλειές με χαμηλή αμοιβή	

Επίπεδο εκπαίδευσης: 1 εννεάχρονη υποχρεωτική, 2 λύκειο, 3 τριτοβάθμια/άνωτα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βαΐου, Ντ., Χατζημιχάλης, Κ. (1995), "Ευελιξία για ποιους; Οι πολιτικές πλευρές των άτυπων μορφών εργασίας στη Νότια Ευρώπη", στο Δ. Γεωργουλής (επιμ.), *Κείμενα στη θεωρία και εφαρμογή του πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Βαΐου, Ντ., Χατζημιχάλης, Κ. (υπό εκδ.), *Με τη ραπτομηχανή στην κουζίνα και τους Πολωνούς στους αγρούς. Πόλεις και περιφέρειες της Ελλάδας μετά το 1980*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Baudelot C. (1988), "La jeunesse n'est plus ce qu'elle était: les difficultés d'une description", *Revue économique*, vol. 39, no 1.
- Γαρδίκη, Ο. κ.ά. (1988), *Νέοι: Διάθεση χρόνου-Διαπροσωπικές σχέσεις*, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Galland O. (1995), "Une entree de plus en plus tardive dans la vie adulte", *Economie et Statistique*, no 283-284.
- Κασιμάτη, Κ., σε συνεργασία με Άλλισον, Ε. (1989), *Η μορφολογία της δεύτερης απασχόλησης*, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Κασιμάτη, Κ., Θανοπούλου, Μ., Τσάρτας, Π. (1995), *Η γυναικεία απασχόληση στον τουριστικό τομέα*, Πάντειο Πανεπιστήμιο και Ευρωπαϊκή Επιτροπή, DGV, Αθήνα.
- Meron M. et C. Minni (1995), "Des etudes a l'emploi: plus tard et plus difficilement qu'il y a vingt ans", *Economie et Statistique*, no 283-284.
- Mingione E. e E. Pugliese (1996), "Modelli occupazionali e disoccupazionali giovanile di massa nel Mezzogiorno", *Sociologia del lavoro*, no 59-60.
- Moncel N. et J. Rose (1995), "Specificites et determinants de l'emploi des jeunes de 18 a 25 ans et de 26 a 29 ans: vers la fin de de la transition professionnelle?", *Economie et Statistique*, no 283-284.
- Orientale-Caputo G. (1996), *Youth unemployment and unofficial economy in Italy*, Report to the European Commission (DGV), IARD, Milano.
- Pottier F. et X. Viney (1992), "Chomage de longue duree des jeunes et risques d'exclusion de l'emploi", in P. Bouillaget et C. Guitton (eds), *Le chomage de longue duree. Comprendre, agir, evaluer*, Syros/Alternatives, Paris.
- Pugliese, E. (1993), *Sociologia della disoccupazione*, Il Mulino, Bologna.
- Reyneri E. (1996), *Sociologia del mercato del lavoro*, Il Mulino, Bologna.
- Σωτηροπούλου, Ε.Χ. (1992), *Πολυαπασχόληση και αγροτική νεολαία*, αδημοσίευτη πτυχιακή διατριβή, ΑΠΘ, Τμήμα Γεωπονίας.
- Τσάρτας, Π. (1991), *Τουρισμός και αγροτική πολυαπασχόληση*, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Τσάρτας, Π. (επιμ.) (1995), *Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους νομούς Κερκύρας και Λασιθίου*, ΕΚΚΕ, Αθήνα.